

DOĞUMUNUN 90. YILINDA
AZERBAYCAN'IN ÜNLÜ HALK ŞAİRİ
OSMAN SARIVELLİ

DR. YUSUF OLGUN

1905 yılında, Azerbaycan'ın Kazak şehrinin Sarıvelli köyünde dünyaya gelen Osman Sarıvelli; 20. yüzyıl Azerî Türk halk şiirinin önde gelen isimlerinden biridir. Azerî Türkçesi âşığı, Türk sazı sevdalısı bu şairi tanımamıza vesile olan kişi: Büyük şairin oğlu olan Prof. Dr. Refik Osmanoğlu'dur.¹

1990'larda yıkılan SSCB ile birlikte esmeye başlayan barış ve hürriyet rüzgârı; dünyada yeni bir dönemi başlatırken, baskı ve korku ağırlıklı rejimin sisleri dağıldıkça; bu büyük dünyanın renkli, çok kültürlü ve çok milletli varlığı da gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. SSCB'nin hâkim unsuru Ruslara bile kan kusturan rejimin hazırlık yıllarında doğan; öğrenim ve eğitimini bu rejim içinde tamamlayıp, 70 yıl bu rejimle iç içe yaşamış olan; Osman Sarıvelli ilk öğrenimini ismini aldığı Sarıvelli köyünde yapar. Daha sonra, öğrenimine Kazak şehrinde devam eder. Burada; gelecekte, Azerbaycan'ın ünlü şairi olacak olan Samet Vurgun'la birlikte şiir çalışmalarına başlar. Kazak meslek okulunu bitirdikten sonra, bir süre matematik öğretmenliği yapan şair; daha sonra Moskova Edebiyat Enstitüsüne gönderilir. Moskova'da çağdaş dünya ve Rus edebiyatıyla tanışır. Doğduğu köyle ilgili şiirinde:

"Sarıvelli kendi ilk yuvam olmuş,
Gözümü dünyaya orda açmışam.
Yenice çirpınan kanadlarımla
Bu dağdan bu dağa gezib, uçmuşam",
* * *

¹ Prof. Dr. Refik Osmanoğlu, Azerbaycan doğumlu Rusya Bilimler Akademisi Bilim Felsefesi Öğretim Üyesidir. Şair Osman Sarıvelli'nin oğludur. 1994-1995 yılları arasında Uludağ Üniversitesinde misafir öğretim elemanı olarak görev yapmıştır. Türkiye ve Türk Cumhuriyetlerinin Rusya Federasyonu ile iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerinin kuvvetlendirilmesini amaçlayan seminer ve dersler vermiştir.

"Kendimiz bilinsin ki, şair oğlunun
Nağmeler gülşeni çiçek-çiçekdir!
Adını dünyaya tanıtmayınca,
Köçüp bu dünyadan getmeyecektir."

Şair oğlu olduğunu belirten Osman Sarıvelli'yi; oğlu Refik Osmanoğlu kendi orijinal cümleleriyle şöyle tanıtmaktadır:

"Azerbaycan poeziyasının görkemli nümayendesi, Azerbaycan halk şairi Osman Sarıvelli (1905-1990) gözünü dünyaya açandan anası Tükazban'ın şirin laylaları bayatları zümzümeyle okuması, okşaması, telli sazın hoş sadaları ruhuna süzülüp, galbine ahub, üreyinde zarif duygular, gövrek düşünceler dünyası yaradıp, onun şifahi halk edebiyatına sevinç meylî büyük kardaşı Gurban'ın âşık poeziyasına beled olması ile bağlı idi."²

Osman Sarıvelli, bütün ömrü boyunca, halk şiiri geleneklerinden ustalıkla yararlanmıştı. Serbest şiirleri bulunmakla beraber; hece, her zaman onun şiirlerinde kendini hissettirmiştir. Halk şiirini yeni bir ruhla yoğuran şairdir. Yurt sevgisi, halk sevgisi, tabiat sevgisi şiirlerinin hâkim temasıdır. O bir şair filozoftur. İnsan, hayat, ölüm onun şiirlerinde önemli bir yer tutar. Şiirlerinde mütefekkir bir insan düşünceleri ile karşılaşırız...

Sovyetler Birliği zamanında, hakkında pek çok çalışmanın yapıldığı şair, Türkiye'de çok az tanınmaktadır. Son yıllarda edebiyat dergilerinde hakkında yazılara rastlanmaktadır.³

1990'lara kadar kapalı bir muamma olan Sovyet rejimi, dışarı sır vermediği gibi; aynı şekilde Türk edebiyatçıları ve Türk üniversiteleri de Türkiye dışı edebiyatla gereğince ilgilenmemişler. Türk dili, Türk kültürü, Türk folkloru adına pek çok bilgiyi içeren dış dünya Türk edebiyatı yeterince gelişmemiştir. Çok az sayıda şair ve sözlü gelenekle devam eden bu şiir ve edebiyat dünyası yeni yeni ortaya çıkmaktadır...

Asıl görevi matematik öğretmenliği olan Osman Sarıvelli, halk şiir geleneği ve halk sevgisi içinde; düşünce ağırlıklı, kaybolan bir dünyanın yaşaması için;

² Osman Sarıvelli ile ilgili şiir ve bilgiler için kaynak kişi, oğlu Refik Osmanoğlu'dur.

³ *Türk Edebiyatı* dergisinin, Mayıs 1995, s. 259. s. 12-14. sayfaları "Kudretli Şair-Üstad San'atkâr" başlıklı yazısı şairi tanıtıcı mahiyettedir.

şairlerini, folklor ve dil ağırlıklı oluşturmuştur.

Baskı ve korku rejimi içinde yaşayan Osman Sarıvelli, rejimin müsadese nispetinde halk edebiyatı çalışmalarıyla ilgilenir. Nizamî adına çalışma yapar. Sovyet devrinde, Azerbaycan ve Türk dünyasında en çok tanınan bir şair hüviyetindedir.

İngiliz dilinde "Azerbaycan Antolojisi" hazırlar. Eserleri, Rusça, Ermenice ve diğer dillere tercüme edilir.

Şiirlerinde; dostluk, kardeşlik, aşk ve sevgiyi işler. Halk diline bağlı kalan, folklorik ağırlıklı şiirlerle Azerbaycan halk kültürü ve şiirine hizmet etmiştir. Şairin şiir ve çalışmaları ile ilgili belge ve yayınların tamamının Türkiye Türkçesine kazandırılması hâlinde; daha genel hükümlere varmamız kolaylaşacaktır.

Türkolog A. Ahmet Schmiede tarafından: "Azerbaycanlı aksakal şair" olarak tanımlanan Osman Sarıvelli'yi "Azerbaycanlı'lar sanatından ziyâde, o sanatının en başlıca vasfı olan samimiyetinden ötürü severdi. Dede Korkut neslinden" değerlendirmesi, şairin sanat ve kişiliğini ortaya koymaktadır.⁴

Osman Sarıvelli'nin önemi, sanat ve şiir gücünden ziyade, Türkiye dışında yaşayan, bütün inkâr ve unutturmalara rağmen varlıklarını sürdüren Türk halkları ve Türkçenin farklı lehçe ve ağızlarla da olsa varlıklarını devam ettirdiği gerçeğidir. Bu gerçek; 1990'lardan itibaren ortaya çıkan bağımsız beş yeni Türk Cumhuriyetinin de kuruluş ve varlık nedenleridir.

Sınır tanımayan medya yayınları ile birlikte; bilim ve tekniğin akıllara durgunluk veren gelişmeleri; dünyada pek çok şeyi değiştirir, insan hayatını kolaylaştırırken; bilim, sanat ve edebiyatın; ve toplumları farklı kılan moral kuvvetlerin gücünü de ortaya çıkarmaya başlamıştır. 1990'lardan itibaren Sovyetler Birliği ile ilgili yayın ve çalışmalarda büyük bir artış gözlenmektedir. İnsanlık âlemi bu yetmiş yıllık dönemden ibret dersleri çıkarmaya çalışmaktadır. Bu devre ile ilgili son çıkan eserlerden biri de: Rus asıllı Fransız bilgin Helene Carrere D'encause'ün *Sovyetlerde Müslümanlar* adlı eseridir. Bu Rus asıllı kadın yazar, eserinde: Katı Sovyet sistemi içinde Rus dışı etnik grupların varlıklarını nasıl sürdürdüklerine dikkat çeker. Dil, din ve inanç un-

4 A. Ahmet Schmiede, a.g. dergi, s: 12-14.

surlarının; ideolojik beyin yıkama çalışmalarına, baskı ve asimilasyon çalışmasına rağmen ayakta kalışları, kitleler üzerinde etki kurmalarının sırlarını vermeye çalışır.⁵

Şair Osman Sarıvelli; sadece, Azerî Türkçesinde şiir yazan bir kişi olarak değil; eserleri, hayatı, yaşadığı dönem; içinde yetiştiği rejim, etkileri ve Sovyetler'in dağılışı, yeni bağımsız devletlerin kuruluşu gibi olgularla birlikte ele alınırsa; Türk dili ve evrensel kültür açısından doğru değerlendirmelerin yapılmasına yardımcı olacaktır.

İNCİME

Sehv etmişem, acı dilim lal olsun
Öyle sözden küsme, yarım incime!
Hazan vurdu, gülüstanım kurudu,
Son çiçeğim, gülüstanım, incime!

Aşkım gibi mükaddestir niyetim,
Hayfı yokdur yâr yanında hürmetim,
Kazancımdır birçe senin töhmetin,
Yoktur başka hiç bir kârım, incime!

Ömrü azdır devletin de, pulun da,
Gönül adlı bir mülkü var kulun da...
Sebebkârsan, ger bozulsa yolunda
Ömür koymuş düz ilgarım, incime!

Ben izince addım-addım gezerim,
Ne merhemet istiyorum, ne kerem
Her zülmüne, sitemine dözerim
Teki benden, sitemkârım, incime

5 Helene Carrere D'encausse, *Sovyetlerde Müslümanlar*. Ağaç Yayıncılık, İstanbul. : 1992.

MEHEBBET

Uzun garinalar keçir dalbadal
Deyişir tabiat, deyişir hayat
Dayaz bir göl olur denizler bazen
Meşeler guruyür, bitir yeniden,
Kocalır dünyanın toprağı, daşı,
Gar kimi agarır insanın başı,
Bu cahan mülkünde, cahan bağında
Bazen matemden olur, bazan toy -düyün
Takvimden bir varag cırlır hergün
Ey dost, sözlerimi unutma ki, sen,
Gedir dakikalar ömürden-günden
Könül kitabını tez ara-ahtar,
Bir gör ölmeyecek senin neyin var?
Söyle ne vermişsen şî're, sanata
Ne goyup gedirsən beşeriyete?
Dolanır haftalar, dolanır aylar,
Uçur hanımanlar, uçur saraylar,
Dağılır tahtü-tac, gider ihtişam,
Çaylar mecrasını değışir tamam,
Dalğalar sahili döğür asabi
Coşur insanların kini, gazabi,
Gapılar tepikle gopur hasardan
Zalim padişahlar asılır dardan
Paslı zencirleri bilekler açır
Tahtı, saltanatı şah goyur kaçır.
Keçir, goşun kimi seneler bir bir,
Alemde ne varsa, her şey değışir,
Değışir semtini ay, güneş ulduz...
Bir şey deyişmeyir dünyada yalnız,
Sizi düşündüren o sır, o hikmet
O büyük hakigat, o büyük guvvet
Ne malım, ne mülküm ne devletimdir
O benim halkıma mehebbetimidir!...

Tebriz, Aralık 1941

Bazı kelimelerin karşılıkları:

garinalar: uzun zamanlar **gedirsən:** gidersen **dalbadal:** birbiri ardınca **beşeriyet:** insanlık **dayaz:** sığ **gedir:** gider **bazan:** bazen **tepile:** topukla **meşelar:** meşeler **hasar :** duvar, hisar **cahan:** cihan **bilek:** bilek **gen:** geniş **goyur kaçır:** koyup kaçır **tagvim:** takvim **keçir:** geçir **varag:** yaprak **goşun :** koşun, ordu **cırlır:** yur-tulur **samt:** semt **dagiga:** dakika **ılduz :** yıldız **ahtar:** bak **hıgıgat :** hakikat **şe're:** şii're

YENE

Gara bulud ne alıbsan üstümü?
Külanlar dalından götürer yine!
Bölük-bölük edib govar okı var
Sani bu dünyadan itirer yine!

Menim de öz gücüm, öz gudretim var,
Yeter harayıma hazri, gilavar,
Golar bürer-büker seni parçalar
Dağların dalına ötürer yine!

Çekil gara duman, etdiğin yeter,
Yanarsan ahımdan getmesen eğer,
Bir name yazmışam, çatar bu günler
Derdimi dilbara yetire yine!

Hoştur öz yurdumun isti nefesi
Hazar'in, Aras'ın, Kür'ün nağmesi
Acır üreyimi seher müjdesi
Yarimden bir haber getirer yine!

Sana çekil dedim, çekil â zalim!
Gedim, na görmüşem burda men galim!
Gün doğan ellere şahin hayalim
Meni şehperinde götürer yine!

Dilber hasretini çekirem inan!
Adını çekmedim, adına gurban!
Hüsnüne yüzlerce söz goşup Osman,
Bir serde bu gün bitirer yine!

1959

O MENİM HER ZAMAN ÜREYİMDEDİR

Sarıvelli kendi ilk yuvam olmuş
Gözümü dünyaya orda açmışam,
Yenice çırpınan kanadlarımla
Bu dağdan bu dağa gezib, uçmuşam.

Sonra ganadlarım bark idi biraz,
Dumanlı dağların belinden aşdım.
Dünyanın sirrini öyrenim deye,
İklimden-iklime gezdim, dolaştım...

Kür suyu şirindir, bunu bir de men
Özge bulaglardan içende bildim...
Gezdiyim zamanda uzak elleri
Özümü kendimin içinde bildim.

Hanı uşaklığım, hanı gençliğim?
Niye görünmeyir, indi hardadır?
Onları kendimde goyup gelmişem
Ahtarın, yaginki, oralardadır...

Babakar dağının eteklerinde
Men biçin de biçdim, ekin de ekdim,
Harada oldumsa unutmadım, yoh
Adını adımla yanaşı çekdim.

Durup tamtaraglı ad ahtarmadım
Onun aziz adı öz adım oldu.
Yükseliş! Deyende halkın gudreti
Menim golum oldu, ganadım oldu.

Men az görmemişem payızda, yazda
Elin nişanını, elin toyunu
Tutsun gözlerimi ağar unutsam
Onun çöreğini, onun suyunu

Kendimiz bilinsin ki, şair oğlunun
Nağmeler gülşeni çiçek-çiçekdir!
Adını dünyaya tanıtmayınca
Köçüp bu dünyadan getmeyecektir.

1966